

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

KORANTA YA GRAIN SA YA BAHLAHISI BA NTSENG BA HOLA

Tlhahiso ya dinawa tsa soya ke kgetho e ntle

*Dikgaketlana tse
butswitseng tsa
dinawa tsa soya.*

TLHABISO YA DINAWA TSA SOYA E ILE YA HLA-HELLA DILEMONG TSE LESHOMA TSE FETILENG. TLHABISO E ILE YA EKETSEHA HO TLOHA HANYENYANE KA HODIMO HO DITONE TSE 500 000 KA SELEMO KA 2012 HO ISA HAHOLWANYANE KAPA KA TLASE HO DIMILYONE TSE 2 KA SELEMO SA 2022. E NA LE KGONAHALO YA HO ATISA KGONAHALO YA HO HLOLEHA HA DIJALO. E THEHA MELEMO YA TSEBO YA DIJALO LE YA MOBU EBILE E KA THUSA MOLEMIRUI HO BA LE LEKENO LE LETLE.

Tlhahiso ya dijalo ya naha e omeletseng ya Afrika Borwa nakong ya dipula tsa hlabula e tumme haholo le ho tsejwa haholo ka tlhahiso

ya poone ho feta tsohle. Ha ho na pelaelo e kaalo ya hore poone e sebetsa e le sesosa sa peo ya motheo e sebeletsang naha ya rona hantle ka ho fepela ka dijo le ho fepa batho, diphoofole e bile hape e le thepa e sebediswang haholo bakeng sa indasteri. Mesebetsi ya tlhahiso ya poone e a tsebahala mme ka hona e tlisa botsitsa ba kotulo.

Tlhahiso ya dinawa tsa soya e lokela ho amohelwa e le sehlahiswa se seng bakeng sa poone karolong e nngwe ya polasi. Ho eketsa mona ditlamorao tsa tlhahiso ya poone e jetsweng kamora dinawa tsa soya di a bonahala ka lebaka la tshebetso ya phapanyetsano ya dijalo. Maemong a mangata tlhahiso ya poone e tla eketseha ka 10% kapa ho feta haeba e jalwa kamora dinawa tsa soya. Diphetoho tsa ditheklo le tsona di ka paka bohlokwa ba temo ya dinawa tsa soya. O

Tlhahiso ya dinawa tsa...

lokela ho hlokomela hape hore ho batla ho sa hlokehe monontsha wa *nitrogen (N)* ho hang. Mobjo le boemo ba tlelaemete tse atlehisang tlhahiso ya poone, ka nako tse ngata di ntse di tla tshwana le bakeng sa dinawa tsa soya.

DINTLHA TSE LOKELANG HO HLOKOMELWA

Dintlha tsena tse latelang di lokela ho hlokomelwa pele ho jalwa dinawa tsa soya:

Ditshwanelo tsa mobu

- Qala ka mobu wa hao. Dinawa tsa soya di tla hola hantle mobung o tebileng wa *pH* tse ka bang tse tsheletseng. Ka lehlohonolo e tla dumella boleng bo tlase ba *pH*, betere le ho feta poone.
- *Phosphorus (P)* le *potassium (K)* maemo a 20 parts per million (ppm) le 100 ppm (ho ya ka mobu le mokgwa wa tsetollo) di lokile di a tshwaneleha, empa hape dinawa tsa soya di kgona ho tlwaela ho holela maemong a tlase.
- Batlisisa lehola lefe kapa lefe masimong ka hore le iketsa sera mme ka hona o lokela ho le tlosa. Etsa bonnate ba hore sethibelalehola se sebedisitsweng dijalong tse fetileng ha se na senya dinawa tsa soya.
- Etsa bonnate ba hore masimo a dijalo a lekane hantle ka tshwanelo ka hore dinawa tsa soya ha di lokele ho jalwa ka botebo bo fetang 5 cm ka bongata ba dimela tse 250 000 ho isa 300 000 ho ya ka hektara e le nngwe.
- Sebaka se pakeng tsa mela se itshetlehile ka disebediswa tse sebedisitsweng, empa mela e mesesanyane (ka tlase ho 90 cm) hangata e hlahisa kotulo e ngata dilemong tse tlwaelehileng.

Kgetho ya dijalo

- Lethathamo la dijalo tsa dinawa tsa soya le a fumaneha. Ho kgetha dijalo tse nepahetseng bakeng sa karolo ya lona, sebedisa dintlha tseo o di fumanang ho *Agricultural Research Council's (ARC's) Soybean Cultivar Recommendations*, dikhamphani tsa dipeo le moeletsi a sebaka sa tikoloho ya heno.
- Etsa bonnate ba hore sehlopha sa ho butswa ha dijalo se loketse sebaka seo o jalang dijalo ho sona.
- Haeba ho kgoneha, jala ka mofuta o fetang bonngwe o nang le dinako tse fapaneng tsa kgolo – hona ho tla lelefatsa nako ya kotulo.

O se ke wa tswaka peo – jala mefuta e fapaneng ya dijalo masimong a fapaneng.

- Letsatsi la ho jala le lona le tla tshwaetsa kgetho ya hao ya dijalo. Hlokomela tataiso ya matsatsi ana a ho jala:

- Dibaka tse phodileng: Qetellong ya Mphalane ho fihlela qetellong ya Pudungwana.
- Dibaka tse mahareng: Pudungwana ho fihlela qalong ya Tshitwe.
- Dibaka tse tjhesang: Mahareng a Pudungwana ho fihlela qetellong ya Tshitwe, moo serame se sa lebellwang esale pele ka hwetla.

Kentelo ya peo

Ena ke tshebetso ya bohlokwa ka ho fetisia bakeng sa tjalo e atlehileng ya dinawa tsa soya. Hlokomela hore molemirui a ka boloka ho feta 60 kg ya N bakeng sa tone ka nngwe ya dinawa tsa soya tse hlahisitsweng haeba kentelo e entswe ka nepo.

Biological nitrogen fixation (BNF) e atleha feela ka lebaka la kentelo ya *Rhizobium*-bacteria. Tshebetso ena e qadile ka ho tswaka *Rhizobium* e nepahetseng le peo ya dinawa tsa soya mme haeba ho kgoneha, le ka *Rhizobium* ka tatelano ka hara diforo. Peo e lokela ho kolobiswa ka sesebediswa se kolobisang, se bolokang mongobo.

Tshwara le ho boloka sesebediswa se entelang ka hloko, o se boloke sebakeng se phodileng mme o se dumelle ho tjabelwa ke letsatsi ka ho otloloha nakong ya ho tswaka. *BNF* e atlehileng e tla etsa bonnate ba hore ho na le N bakeng sa dijalo tse lokileng.

Ho jalwa ha dinawa tsa soya ho lokela ho etswa hang ha ho tswakwa ha peo ho se ho entswe. O se ke wa siya peo e sa entlewang letsatsing le latelang bakeng sa letsatsi le latelang, haese ha seenedi sa *inoculum* se entilwe pele ho thusa ho tshwarella nako e telele. Etsa bonnate ba hore o latela ditaelo.

Dimatlafatsi tse ding tsohle di lokela ho sebediswa kamoo ho lokelang ka teng. *Molybdenum* e molemo haholo bakeng sa tokiso e hlwahlwya ya N. Ka tsela e jwalo e lokela ho sebediswa e le sematlaflatsi se senyenyanne.

O nne o hopole hore dinawa tsa soya di batla 6 kg ho isa 9 kg P le ho feta 20 kg ya K ho ya ka tone ya koro. *Sulphur (S)* e ka nna ya haella ka nako e kgutshwanyane. Bonyane 2 kg tsa S e tlositswe

bakeng sa tone ya koro e hlasisitsweng. Tshekatsheko ya mobu e tla fana ka tataiso e ntle bakeng sa kgothaletso ya monontsha.

Letsatsi la ho jala

Le ka ntle ho dintho tse ding tse lokelang ho hlokomelwa, o se ke wa jala mobung o omeletseng. Dinawa tsa soya di nka 50% ya boima ba peo pele e ka mela, empa bakeng sa poone ke halofo feela ya palo ena.

Maemo a lehodimo e tla ba sesosa sa tshwaetso, empa moo ho kgonehang, ho jala esale kapele mme o jala dijalo tse nepahetseng ho tla ba le kotulo e ntle. Lehlaka la *Sclerotinia* le hlile le tsebahala haholo dijalong tsa morao, haholoholo ha ho bata ho bile ho le mongobo nakong ya ho hlahisa dipalesa.

Qoba ho theha bohoho vekeng ya pele kamora ho jala. Boloka masimo a dijalo a se na lehola, disenyi le malwetse kamoo ho ka kgonehang.

Jwaloka poone, dinawa tsa soya le tsona di hlokolotsi haholo bakeng sa maemo a mabe a lehodimo nakong ya tlhahiso le boikatiso. Ka lehlohonolo dinawa tsa soya di dula maemong a jwalo ka nako e telele ho feta poone. Sejalo se ka kgema betere maemong a tletseng metsing ho feta poone.

Ho kotula

Nako ya ho qetela ya tlhahiso ya dinawa tsa soya ke nako ya kotulo. Haeba masimo a le maholo haholo hore ho ka kotulwa ka matsoho, ho ka sebediswa motjhini o tswakang. Etsa bonnate ba hore o na le motjhini oo nakong ya kotulo. Dinawa tsa soya di tla pona kamora sethala sa R8, ha 95% ya dipopelo tsohle tsa dimela tsena di fetoha ho ba sootho. ■

NGAKA JAN DREYER, SETSEBI SA DIJALO LE MOBU,
PROTEIN RESEARCH FOUNDATION

LENTSWE LA... tswang ho Derek Mathews

B ALEMIRUI, KE TSHEPA HORE LE BILE LE NAKO YA SELEMO SA TEMO E ATLEHILENG LE HORE DIJALO TSA LONA DI HOLA KA BOTLALO. NTHO E LE NNGWE EO KE ITHUTILENG YONA MOSEBETSING WA KA JWALOKAHA KE BILE TEMONG KA NAKO E KA ETSANG DILEMO TSE 40, KE HORE SELEMO KA SENG SE NA LE DIPHEPHETSO TSA SONA. HA SE TSHWANE LE TSE DING EBILE HA SE BOBEBE.

Ha ke ntse ke ngola ditaba tsena, ke nahana kamoo rona re le balemi re itokisang ka teng ho tobana le diphephetso tse tswellang. Grain SA e na le seabo jwang ho re lokisa le ho re thusa ho tobana le diphephetso tsena ho sa natse hore di ka ba kgolo kapa tsa ba nyenyanne jwang.

Ntho e le nngwe eo ke e ratang ke ho leka ka matla ho thusa balemi ba rona ho ikemela bakeng sa ditjhelete ho na le mehloidi e ka ntle le diprojeke. Haeba diprojeke tsa rona di se na sepho sa ho etsa hore balemi ba ikemele empa ebe di ba kgothaletsa ho emela diphallelo tsa dithuso, ke nahana hore re fosetsa balemirui ba rona ka ho se ba sebelsetse ka toka.

Rona jwaloka balemirui re lokela ho ba le boikarabelo ba dikgwebo tsa rona mme re thehe le ho di aha e le rona ka borona. E, re ka hloka thuso ka nako e nngwe. Leha ho le jwalo, re ke ke ra tshepa thuso ho tswa ho motho e mong – hobane kamehla e tla ba kgwebo ya bona kapa kgwebo eo ba e ahang empa e se ya rona.

Ka tsela e jwalo, Grain SA e ka etsa eng ho re thusa ho tswela pele ho ba balemi ba tshwarellang?

- Tabeng ya pele, re lokela ho lwanela le ho etsa bonnate ba hore re ba le phaello ya indasteri ya dijothollo. Hona ho tla bolela hore ho na le monyetla ho rona ho ka etsa tjhelete le ho hodisa dikgwebo tsa rona.
- Tabeng e latelang, re lokela ho utlwa ditlhoko tsa balemi ba rona ba batlang thuso ya ho hola, ho potlakisa le ho tshehetsa diprojeke tse ka etsetsang balemirui ba rona ditaba tsena. Ho ya kamoo ke bonang ka teng, ona ke mokgwa o motle oo Grain SA e ka o tshehetsang ka teng leetong la hao la ho ba monna kapa mosadi wa kgwebo ya atlehileng ya ka bang motlotlo ka diphihlelo tsa hao mme a thabela ditholwana tsa mosebetsi wa hao.

Ke le lakaletsa mahlohonolo leetong la lona!

– Derek Mathews ke Modulasetulo wa Grain SA. ■

Mokete wa teboho le tlotlo ya alemirui ba sebeditseng hantle ka bokgabane

MOKETE WA 2022 WA GRAIN SA WA MOHLAHISI WA DIJOTHOLLO WA SELEMO WA KABO YA DIKGAU O NE O TSHWERWE KA LA 21 MPHALANE MANE BOKSBURG. E NE E LE KETSAAHALO E KGAHLEHANG, MOO HO ILENG HA FANWA KA KANANELO HO BAO E BA TSHWANELANG, BAO E LENG MEHLALA HO BA AMEHANG KA HO OTLOLOHA LE KA TSELA E SA OTLOLOHANG, E LE HO ETSA BONNETE BA HORE TLHAHISO YA DIJOTHOLLO MONA AFRIKA BORWA E DULA E NTSE E TSHWARELETSE.

MOHLODI WA LEKGETLO LA 21

Motlatso wa modulasetulo wa Grain SA, e leng Richard Krige, o ile a amohela baeti ba tileng moketeng ona moo tlotla ya Mohlahisi wa Dijothollo wa Selemo a neng a fuwa kgau lekgetlo la 21. Kgau ena e ikgethileng e abetswe André Brink ya tswang mane Durbanville, *Western Cape*, eo e leng mohlahisi ya hlwahlwa wa dijothollo mona Afrika Borwa. Ha se feels mohlahisa wa nnete setjhaheng sa habo empa o ile a ba a kgona ho bo-ntsha bokgoni ba ho ntshetsa pele tlhahiso e hlwahlwa e nang le phaello le tshwarello ya dijothollo.

Kamora ho amohela kgau ya hae, André o ile a akaretsa mookotaba wa mokete ona o babatsehang, 'Mokete wa teboho', ka bokgabane ha a re: 'Ke diketsahalo tsa mofuta ona tse hlhellang e le seipone sa temo mona Afrika Borwa. Re keteka thabo ya hore ebe re ntse re kgona ho lema mme re motlolo ka mokgatlo o kang Grain SA o sebedisang hammoho le rona.' Bahlodisanai ba bang ba babedi mokgahlelong ona, e leng Gideon Koegelenberg ya tswang Makwassie le JP Meintjes ya tswang Viljoenskroon, le bona ba ile ba tlotlwa ka lebaka la seabo sa bona temong nakong ya ketsahalo ena.

Derek Mathews, eo e leng modulasetulo wa Grain SA, o ile a thoholetsa ba fihleletseng makgaolakgang ka hore o motlotlo haholo ka bahlahisi mona Afrika Borwa. Bahlahisi bao ba ka sebetsa ka matla, leha maemo

Bahlahisi le lelapa lohole la balemi ba dijothollo ba ile ba ba teng moketeng wa teboho le ho tlotla bahlahisi ba ipabotseng haholo ka ho sebetsa hantle ka ho fetisia ba Grain SA mane hoteleng ya Birchwood, Boksburg.

Jeremia Mathebula le mofumahadi wa hae, Thandi, e ne e le ba bang ba baeti.

Dihlopha tse tswang Grain SA le Syngenta tse entseng hore phirimana ena ya kabu ya dikgau e atlehe hammoho le bahlodi: Ka pele ke Joseph Mokaleng, Khuphukile Mazibuko le Flip Manoto. Ka morao ho tloha ho le letshehadi ho isa ho le letona: Derek Mathews, Bheki Mabuza, André Brink, ngaka Pieter Taljaard le Antonie Delpot.

Mohlahisi wa thelevishene ebile e le mohasi, e leng Rozanne McKenzie, e ne e le motsamaisi wa mosebetsi mme a etsa bonnete ba hore lenaneo le tsamaiswa ka bokgabane.

Ditshwantsho ka Helenus Kruger le Lizele Snyman.

Mapidianye Phillip (Flip) Manoto ya tswang Lichtenburg mane North West, the Grain SA/Absa/John Deere Financial New Era Molemirui wa Kgwebo wa Selemo (250 t plus).

Bheki Isaac Mabuza ya tswang Lydenburg, Mpumalanga, eo e ka bang Molemirui wa Kgwebo wa Selemo wa Grain SA (35 ha to 250 t).

Joseph Tuelo Mokaleng ya tswang Delareyville mane North West, Molemirui e Monyenyanwa Selemo wa Grain SA/Standard Bank (3 ha to 35 ha).

Khuphukile Mazibuko ya tswang Estcourt mane KwaZulu-Natal, Grain SA/Absa/John Deere Financial Subsistence Molemirui wa Selemo (0 ha to 3 ha).

DAY OF CELEBRATION FLASHBACK

Bheki Mabuza o na le Nico Vermaak, eo e leng mongodi wa khamphani ya Grain SA.

Baeti ba thabela ho tjhaba ha letzatsi le ho qoqa hamonate.

Moetapele wa phethahatso wa Grain SA e leng Ramoso Pholo le Thomas Sibiya, e leng setho sa phethahatso.

Baeti ba bang ba ne ba apere moaparo wa setso wa botjhaba.

BAHLODI BA NTSENG BA HOLA BA BALEMIRUI BA BOETSE BA A TLOTLWA

E nngwe ya dintlhakgolo tsa mokete ona e bile ho tsebiswa ha bahlodi ba mokgahlelo ka mong karolong ka nngwe ya lenaneo la Ntshetsopele ya Balemirui ba Grain SA. Bahlodi bana ba ile ba phatlalatswa ka Letsatsi la Mokete ka Lwetse, ketsahalo eo ho yona Grain SA e ananelang balemirui ka mosebetsi o matla oo ba o entseng selemo kaofela. ■

VALERIE CILLIERS, MOHLOPHISI WA SA GRAAN/GRAIN

Etsa moralo esale pele

BAKENG SA SELEMO SA

PHEREKGONG KE KGWEDI YA BOHLOKWA HAHO-LO KA HO FETISISA BAKENG SA BALEMIRUI BA BANGATA. LE HOJA E SO BE NAKO YA HO JALA, BALEMIRUI BA LOKELA HO QALELLA HO ETSAL MORALO. BA LOKELA HO ETSAL DIQETO TSA HORE BA JALE ENG LE HORE BA REKE ENG BAKENG SA SELEMO SE TLANG SA TLHAHISO.

Jwaloka beng ba dikgwebo ba bangata, balemirui ba lokela ho laola ditshwanelo tsa lekgetho la bona. Hangata selemo sa lekgetho se fellal mafelong a kgwedi ya Hlakola. Ka tsela e jwalo o lokela ho bala maemo a phaello ya hao ka kgwedi ya Pherekong. Haeba phaello e tsebahaditswe ho Tshebeletso ya Lekgetho ya Afrika Borwa (*SARS*), lekgetho le lokela ho leshwa – empa balemirui ba ka laola maemo a phaello ya bona ka ho reka disebediswa.

Haeba ho lebeletswe phaello, molemirui a ka reka disebediswa. Potsa ke hore a reke disebediswa dife. Hona ho botsa hore ho tla jalwa eng. Hona ho bolela hore balemirui ba lokela ho hatela pele tshebetsong ya h etsa moralo wa ho etsa qeto ya hore ho rekwe eng.

PHAELO

Ho molemo hore molemirui a bale phaello e lebeletsweng ya dijalo tse fapaneng tseo a ka di jalang. Mokgwa oo hona ho ka etswang ka ona o bobobe. Bakeng sa sejalo ka seng, kopa keletso ho baemedi ba batsheheti ba dihlahiswya tse fapaneng ebe o fumana kgothaletso bakeng sa dijalo tse fapaneng tseo o ka di jalang.

Mohlala, hona ho tla bolela hore moemedi wa *Pannar* o tla o bolella hore ke mofuta ofe wa sejalo le hore ke mofuta ofe wa semela seo o ka se jalang polasing ya hao. Dintlhla tsena le ditshenyehelo e tla ba ditshenyehelo bakeng sa peo. Dintlhla tsena di a hlokeha bakeng sa sejalo ka seng se ka jalwang polasing ya hao.

MONONTSHA

Bakeng sa monontsha, moemedi wa *Omnia* jwaloka mohlala o tla sebedisa dintlhla tsa hao tsa disampole tsa pele tsa mobu, dijalo tsa hona jwale le tlhahiso masimong, esita le bokgoni ba mobu ho kgema le tlhahiso e lebeletsweng ebe o lekanya monontsha o tla hlokeha. Ka dintlhla tsena, ditshenyehelo tsa monontsha le kalaka di ka kgona ho balwa le ho lekanya.

Mokgatlo wa monontsha wa *Fertilizer Association of Southern Africa (Fertas)* o phatlalatsa dipalopalo tsa monontsha ho ya ka sejalo ka nako le nako. Ho **Theibole ya 1** dipalopalo tsa dimatlatfatsi tsa semela sa poone ditlhahisong tse fapaneng bakeng sa ho etsa moralo di bontshitswe. Ditshwanelo tsa dimatlatfatsi tsa semela (kg/ha) bakeng sa sonobolomo e jetsweng mofuteng wa mobu o lehlabathe ebole o le letsopa, ka diphesente tse 15% ho isa ho 20% ya letsopa di bontshitswe ho **Theibole ya 2**. Dintlhla tsena tseo di a fumaneha bakeng sa dijalo tse ding tsohle.

PHEDISO YA LEHOLA

Phediso ya lehola le yona e ka nna ya nahanwa, ya letjwa. Ke nako e lokileng jwale ho lekola masimo a hao o na le moemedi wa tsa dikhemikhale. Ena ke ntho ya bohlokwa hobane wena le moemedi le ka lekola lenaneo la phediso ya lehola le la sebolayadisenyi se

sebedisitsweng, mme moemedi wa hao a ka o thusa ho fetola moo ho tshwanelehang mananeong a hao a tlhang. Moemedi enwa wa hao o tla o thusa ka lenaneo le letjha le ditshenyehelo tsa selemo se setjha sa temo.

Haeba o le molemi ya bohlale, o tla hlophisa hobane baemedi le ditsebi tsa mobu le dijalo ba tla ba teng polasing ya hao ka nako e le nngwe. Ba kope ho hlahisa maikutlo le dikgothaletso tsa bona ho ya ka sejalo mabapi le tlhahiso e le hore o fihlelle sepheo sa hao sa nako e telele.

Sebedisa dikgothaletso tsena mme o tla fola molemo wa tsena.

DITSHENYEHELO TSA DIZELE LE TSA PABALLO

Mesebetsi ya *dizele* le ya tokiso le yona e ka lekanya hantle ka nepo. Jwaloka molao wa bohlokwa wa tlhahiso e tlwaelehileng, dilitara tse 75 tsa *dizele* di tla sebediswa ka hektara. Haeba balemi ba na le dipalopalo tsa bona tsa tshebediso ya *dizele*, ba ka di sebedisa. Sebedisa theko ya jwale ya petrolo mme o tla be o le haufi le tshenyehelo e nepahetseng.

Kamehla ho na le kamano pakeng tsa ditshenyehelo tsa *dizele* le tsa tokiso esita le tsa paballo. Haeba balemirui ba sebedisa ditshe-

1

Dipalopalo tsa dimatlatfatsi tsa dimela tsa poone ka ditlhahiso tse fapaneng bakeng sa ho etsa moralo.

Dimatlatfatsi tsa dimela	Ka tone	Ka 4 ditone	Ka 6 ditone
<i>Nitrogen (N)</i>	15 kg	60 kg	90 kg
<i>Phosphorus (P)</i>	3 kg	12 kg	18 kg
<i>Potassium (K)</i>	4 kg	16 kg	24 kg

2

Ditshwanelo tsa dimatlatfatsi tsa dimela (kg/ha) ho hlahisa sonobolomo ka ditlhahiso tse fapaneng bakeng sa ho etsa moralo.

Dimatlatfatsi tsa dimela	Ka tone	Ka 1,5 ditone	Ka 2,5 ditone
<i>Nitrogen (N)</i>	10 kg	20 kg	60 kg
<i>Phosphorus (P) 15-20 mg/kg (Bray)</i>	7 - 9 kg	10 - 12 kg	16 - 21 kg
<i>Potassium (K) 60 mg/kg</i>	7 kg	10 kg	18 kg

Dintlhla tsohle tsa moedi wa moralo bakeng sa poone e tshweu bakeng sa selemo sa tlhahiso sa 2020/2021.

Lekeno le lebeletsweng				
Sejalo	Tlhahiso	Theko ya nnete	Lekeno/ha	Paloyohle ya lekeno la dijalo
A: Lekeno lohole le lebeletsweng				
Ditshenyehelo tse fapaneng tse ajwang ka ho otloloha	Tshebediso/ha	Theko/yuniti	Tshenyehelo/ha	Paloyohle ya ditshenyehelo tsa dijalo
Peo				
Monontsha				
Kalaka				
Dibolayadisenyi				
Pele ho jalwa:				
Le semela:				
Kamora ho mela:				
Disenyi				
Petrolo				
Tokiso				
Inshorensa ya disebediswa				
Theko ya dijothollo				
Mosebetsi wa kontraka				
Inshorensa ya dijalo (sefako, mollo, boshodu)				
Hofafatsa moyeng				
Mosebetsi o bobobe				
Tshenyehelo ya komello				
Ho phuthela le thepa e phuthelang				
Monyetla wa tlhahiso				
B: Paloyohle ya ditshenyehelo tse fapaneng tse ka balwang				
C: Paloyohle ya ditshenyehelo			Tshenyehelo/ha	Ditshenyehelo tsohle tsa dijalo
D: Ditshenyehelo tsohle/ha (B + C)				
Moedi/ha (A - D)				

nyehelo tsa bona tsa petrolo mme ho eketswa ka 10%, e tla ba haufi le ditshenyehelo tsa tokiso ya tsona le pabaloo tse hlokehang. Ditshenyehelo tse ding tse jwaloka thibelo ya ditshenyehelo, inshorensa ya mosebetsi wa kontraka le ditshenyehelo tse ekeditsweng le tsona di lokela ho kenyaletswa.

FUMANA PALO YA LEKENO

Erekaha jwale o na le bongata ba ditshenyehelo, ditshenyehelo tse tsepameng le lekeno di ntse di lokela ho fepelwa. Ditshenyehelo tse tsepameng di molemo haholo. Tsena ke ditshenyehelo tse lokelang ho leshwa ka kgwedi le kgwedi, jwaloka tefello ya koloi ya hao, basebeletsi ba hao, ditefello tsa mohala kapa fonofono, inshorensa ya nako ya tshebediso ya founu le ditshenyehelo tsa bophelo – hopola ho arola ditshenyehelo tse tsepameng pakeng tsa mehlape ya diphoofole le dijothollo tse hlahisitsweng. Ditshenyehelo tsa hao tse tsepameng di ka balwa ho tswa ditatemtenteng tsa ditjhelete. O ka eketsa bonyane 10% ditshenyehelong tsena bakeng sa selemo se tleng sa tlhahiso.

Ho bala palo ya lekeno, sebedisa tlhahiso e lebeletsweng jwalo-kaha e badilwe ke setsebi sa mobu le dijalo ebe o fumana theko ya sejalo ho Safex, hula ditshenyehelo tsa dipalangwang esita le tshwaro kapa tshebediso ya tsona mane tshilong.

Hona ho tla o hlokomedisa seo o lokelang ho se jala. Etsa theibole bakeng sa sejalo ka seng (tadima **Theibole ya 3**) mme o tla ba le dibab-

jete tse fapaneng tsa dijalo tseo o ka di bapisang ebe o etsa qeto ya hore o lokela ho jala le ho reka eng.

Theibole ya 3 ke kgutsufatso ya ditshenyehelo tse otlolohileng ka ho fetisia se ka abelanwang. Balemi ba ka sebedisa hona e le mohlala wa ho lekanya, mohlala, ditshenyehelo tsohle tsa poone le ditshenyehelo tsohle tsa moedi tsa poone. Etsa ditekanyo tseo tse jwalo bakeng sa sejalo ka seng. Hopola, haeba moedi o sa loka, ha ho tshephahale hore dijalo di tla ba le tlhahiso e atlehileng. Hlahlobisia ditshenyehelo ebe o etsa diphetoto.

KGUTSUFATSO

Ka dintlhla tsena, o ka etsa qeto ya hore o jala eng, o reka eng le hore o reka thepa e ngata hakae. Nka dintlhla tsena e le phaello ya hao eo o e lebeletseng ho mofani wa hao wa mokitlane mme ba tla tadima mekgwa ya ho o tshehetsa ka ditjhelete ho reka dihlahiswa tse tshwanehang pele ho mafelo a kgwedi ya Pherekong. ■

**PIETMAN BOTHA,
MOTHUSI YA
IKEMETSENG WA TEMO**

Balemirui ba thuswa ka ditjhelete ke morero o motjha wa ditjhelete

ETONA LA TEMO, TLHABOLLO YA NAHA LE NTSHETSOPELE YA MAHAE, E LENG THOKO DIDIZA, O ILE A KGAKOLA MORERO WA DIMILYONE TSE 3,2 WA *BLENDED FINANCE SCHEME (BFS)* HAMMOHO LE *LAND BANK* HO THUSA BALEMIRUI. LENANEO LENA LE TLA SEBEDISWA KA NAKO YA DILEMO TSE LESHOME.

Kgatiso e ntshitsweng ka la 24 Mphalane 2022 ke Lefapha la Temo, Tlhabollo ya Naha le Ntshetsopele ya Mahae (*DALRRD*), e ile ya hasa ditaba hore lefapha le *Land Bank* di ile tsa tsetela ka nngwe R325 miliyone ka selemo. Hona ho tla qetella ho theile letlole la R650 miliyone ka selemo le tla hola ho a fihla ho R1,95 biliyone qetellong ya selemo sa boraro. Tshehetso ena ya letlole e tla ba ka sebopoho se kopaneng e leng kopano ya kadimo le nyehelo ka ho toboketsa dihlahiswa kapa thepa ho ya ka *Agriculture and Agro-processing Masterplan (AAMP)*.

Ngaka Sandile Ngcamphalala, e leng moetapele wa Ntshetsopele ya Molemirui mona Afrika Borwa ha a ne a etetse kgakolo, o ile a re: ‘Kgakolo ya *Blended Finance Scheme (BFS)* ya *Land Bank* ka tshebedisano le *DALRRD*, ke mokolokotwane o kgahlisang wa balemirui.’ ‘Ke karolo ya boholo kapa bophara ba *AAMP*, e reretsweng ho hlasimolla le ho phahamisa kgolo ho a fihla ho 10% ho mokga wa temo.’

Ngaka Sandile Ngcamphalala, moetapele wa Lenaneo la Ntshetsopele ya Molemirui la Grain SA, o ile a ba teng kgakolong ya Blended Finance Scheme.

HO KGONA HO REKA LE HO KENYELETSWA

Land Bank ke institjushene e ikgethileng ya temo e leng *Development Finance Institution (DFI)* e sebetsang ka mokgwa o ntjhafaditsweng. Hona ho reretswe ho ntlatfatsa tekanyo ya botsitso ba tshwarello ya ditjhelete le diphetho tsa ntshetsopele e le ho ba le seabo ka botlalo le phetoho ya mokga wa temo mona Afrika Borwa.

Banka e fumane pehelo e hlwekileng ya ditjhelete bakeng sa selemo sa ditjhelete sa 2022 – ho fana ka pontsho ya puso e nepahtseng, taolo ya bolaodi le ditshebetso e le ho thusa tshebediso e atlehileng ya *BFS*. Letona Didiza o ile a re ditshebedisano tse kang tsena ke tsa bohlokwa bakeng sa ho etsa bonneta ba hore ho ba le kgolo, paballo ya dijo, ntshetsopele ya balemi le diphetoho tsa mokga wa temo le ho theha mesebetsi.

Thabi Nkosi e leng modulasetulo wa *Land Bank* o ile a re e le hore re kgone ho ka kgema le bokgoni ba ho lefa le hona ho kenyelotswa, le ho fokotsa kgonahalo ya ho ka hloleha ka mekenella e metjha, *Land Bank* e tla latela haholoholo mokgwa wa kopanelo ya ditjhelete e le ho tshehetsa balemirui ba ntshetsopele.

Kopanelo ena e reretswe ho tshehetsa ntshetsopele ya balemirui ba banyenyane le ba bohareng e le ho ba le seabo ka hara moruo o moholo wa temo le ketane ya boleng ya temo.

Ho Ngaka Ngcamphalala tsena e sa boetse e le ditaba tse monate hape. ‘Kgakolo ya *BFS* e bolela hore *Land Bank* e kgutletse kgwebong hape ho tshehetsa balemirui ba Afrika Borwa ka ditjhelete. Morero ona o tla fumana tshehetso ya R325 miliyone ya letlole ka selemo le selemo ho *Land Bank* nakong ya dilemo tse ka bang tse tharo tse tlang.’

O ile a tswela pele ka hore: ‘Ntho e bileng e kgahlang hape haholo ke hore Letona Didiza o itlamme ho tshehetsa le ho sebetsa hammoho le *Land Bank* nako ya dilemo tse tlang tse leshome.’

SEPHEO SA LETLOLE

Sepheo sa letlole ke ho atlehisa naha le ho hlabolla balemirui ka ho tshehetsa tswelopele, phumano le katoloso ya tlahiso ya balemi ba batho ba batsho ho dikamano tsa boleng tse lebeletsweng ka hloko.

Hona ho reretswe ho fihlella sepheo se latelang:

- Kgolo ya moruo le katoloso ya mokga wa temo.
- Potlakisa kabobotjha ya naha le ho theha leruo kapa letlotlo.
- Theho ya mosebetsi.
- Diphetoho tsa mokga.
- Thomellontle e ekeditsweng.
- Tlhabollo e hlwahlwa ya naha le ntshetsopele ya mahae (haholoholo naha e sa sebedisweng haholo).

PHIHELLO YA MORERO

Ho fihlella *BFS* e tla ba ka ho otloloha ka *Land Bank*. Lefapha le tla ba le seabo sa bahlokmedi, ho kenyelotswa ho etsa dipehelo ho dipopoho tsohle tse tshwanelehang. Ho feta mona, pontsho e fumanweng ya thahasello ho tswa ho dibanka tsa poraefete le ho ba le seabo di boemong bo phahameng jwaloka karolo ya sepheo sa ho eketsa phi-helilo ya ho tshehetsa balemirui ka ditjhelete.

Mekga e lebeletsweng e kenyelotsa:

- Dithusano tsa boleng tsa ditholwana, matokomane le meroho.
- Dijothollo le lehlaka la tswekere.

- Dithusano tsa boleng tsa dikgoho.
- Nama ya kolobe, kgomo le nku.
- Mekutu e meng e matla e tshehetsang *AAMP*.

Dithuso di tla ajwa ka lebaka le ho latela mekgwa e tshwanelehang e boletsweng esale pele ke *DALRRD*.

Ho molemo ho hlokomela hore ditumellano tsa nako e telele, ho kenyelotswa le tumello ya ho dula, tse nang le nako e telele ho feta nako ya tshehetso ya ditjhelete di tla amohelwa e le tshireletso e le-kaneng ho thusa ho fihlella tshehetso ya letlolo.

KE MANG YA TSHWANELEHANG?

- Baahi ba Afrika Borwa ba nang le tokomane e amoheleheng ya boitsebiso.
- Dikgwebo tse ruilweng ke batho ba batsho le dikgwebo tsa mapolasi tseo hangata di nang le tjhelete ho ya ka kgwebo ya dihlahiswa tse kgethilweng ka hara *AAMP*.
- Boemong ba mekutu ya kopanelo, motswalle eo eseng motho e motsho o lokela ho ba le 40% empa eseng ka tlase ho 26% ya borui kgwebong.
- Dikgwebo tse nang le 10% ya kabu kapa seahlolo bakeng sa basebetsi ba polasi – Moralo wa Ntshetsopele ya Naha o kopa hore ka 2030, ho se be motho le ya mong ya robalang ka tlala.
- Batjha (40% e lebeletswe), basadi (50% e lebeletswe), batho ba holofetseng (6% e lebeletswe) esita le diqhoku tsa sesole.

SEABO SA GRAIN SA

Ngaka Ngcamphalala o ile a hhalosa hore kabu pakeng tsa kadimo le

nyehelo e bile e nngwe ya dintlhha tse ileng tsa toboketswa nakong ya kgakolo. Ho ile ha hhaloswa hore letlolo lena le tla thusa haholo tshehetso ya tlhahiso e kenyelotsang *CAPEX* le *OPEX* esita le inshorensen. Karolo ya nyehelo ho kadimo e tla lekanyetswa ho R10 miliyone, R10 miliyone le R50 miliyone bakeng sa balemirui ba banyenyane, ba bohareng le ba baholo ka ho latelana. Balemirui ba banyenyane ba tla fuwa disebediswa ka kabu ya 60%:40% e le ho arola pakeng tsa nyehelo le kadimo. Balemirui ba kgwebo ba bohareng le ba baholo ba tla fumana tshehetso ya letlolo ka kabu ya 50:50 le 40:60 ka ho latelana.

Ngaka Ngcamphalala o ile a qetella ka ho hhalosa hore taba ya sehlooho ya ho fumana tshehetso ena ya letlolo ke mekgwa ya menyelta ya kgwebo ho kenyelotswa le ditaba tsa tekatekano, diphetohlo le kenyelotsso, sephetho sa *BBBEE* sa kgwebo e etsang kopo, kgonahalo ya kotsi ho motho, menyelta ya mosebetsi, seabo sa pabaloo ya dijo, ho bolokwa ha thepa e hlahisitsweng e le ho fetola dithomello tsa ka hare esita le mebaraka e lebeletsweng ya lehae kapa ya matjhaba. Boikarabelo ba letlolo bo tla itshetleha ka ho qolleha ka Land Bank, mme ka hona, bakopi ba tla tshwanelo ho phethahatsa ditshwanelo tsa tekolo tsa *Land Bank* e le ho nnetefatsa bokgoni ba ho banka kapa ho boloka ha kgwebo. ■

SEHLOPHSA SA BAHLOPHISI SA PULA IMVULA

BOIPABALLO PELE

Karolo ya 7

Asbestose: *Bolokeha*

HA HO MOSEBELETSI OFE KAPA OFE YA LOKE-LANG HO BA HAUFU LE DIHLAHISWA TSA ASBESTOSE MOSEBETSING MME MOSEBELETSI O LOKELA HO APARA DIAPARO TSA BOITSHIRE-LETSO HA A SEBETSA KA ASBESTOSE.

Basebetsi ba lokela ho hlokomela le ho ikobela melawana yohle ya asbestose mme ba tsebise Lefapha la Mesebetsi haeba ba etsa mosebetsi o amang asbestose.

Boloka lenane le feletseng le ntjhafaditsweng la thepa yohle ya dihlahiswa tsohle tsa asbestose moo polasing. Hlophisa moralo wa bolaodi wa kamoo dihlahiswa tsena di tla laolwa ka teng ka sepheo sa hore di tle di lahlwe kamora nako e itseng. Ho lokela ho hlophisa tshekatsheko ya kgonahalo ya dikotsi tse ka hlahiswang ho basebetsi ka ho ama dihlahiswa tsena.

Ditokiso tsa dihlahiswa tsa asbestose di se fete 10 m^2 nakong ya dikgwedi tse tsheletseng. Haeba marulelo a asbestose a maholo ho feta 10 m^2 a lokela ho lokiswa, rakontraka ya ngodisitsweng o lokela ho sebediswa bakeng sa ditokiso tseo.

Ha asbestose e se e tlositswe, e lokela ho bolokwa sebakeng se tshireleditsweng mme e tloswe ke rakontraka ya ngodisitsweng wa dipalangwang nakong ya dikgwedi tse tsheletseng tsa ho tloswa ha yona. Ho lokela ho behwe matshwao a poloko dibakeng tsena esita le moo asbestose e leng teng moo polasing. Ha ho dihlahiswa tsa asbestose tse lokelang ho tsetelwa moo polasing kapa tsa lahlelwaa feela sebakeng sa lehae seo ho lahlwang matlakala ho sona. ■

**CHARL SAAYMAN, MOTHUSI WA TSA BOPHELO BO BOTLE LE POLOKEHO
HO MEGA HEALTH AND SAFETY**

Dinawa tsa soya tsa Afrika Borwa di aha mmele

DINAWA TSA SOYA DI BILE LE BOTSHABELO MONA AFRIKA BORWAQALONG YA DILEMO TSA BO-1900, HA HO BA LE TLHOKHEHO YA PHE-TOLO YA DIJALO BAKENG SA POONE. LEHA HO LE JWALO, LEBAKA LA HO JALA DINAWA TSA SOYA LE ILE LA FETOHA HAHOLO KA 1908 HA DIKHAMPHANI TSA BORITHANE DI RETELEHELA HO DIKOLONE BAKENG SA HO FUMANA DINAWA TSA SOYA BAKENG SA OLI YA SOYA.

Dilemong tsena tsa hona jwale, tlhahiso ya dinawa tsa soya mona Afrika Borwa e nnile ya eketseha ka mokgwa o iketlileng. Atikeleng ena re tadima mmarakka wa matjhaba (o akaretsang hohle) le mmarakka wa lehae wa dinawa tsa soya.

SEBOPHEHO SA MATJHABA

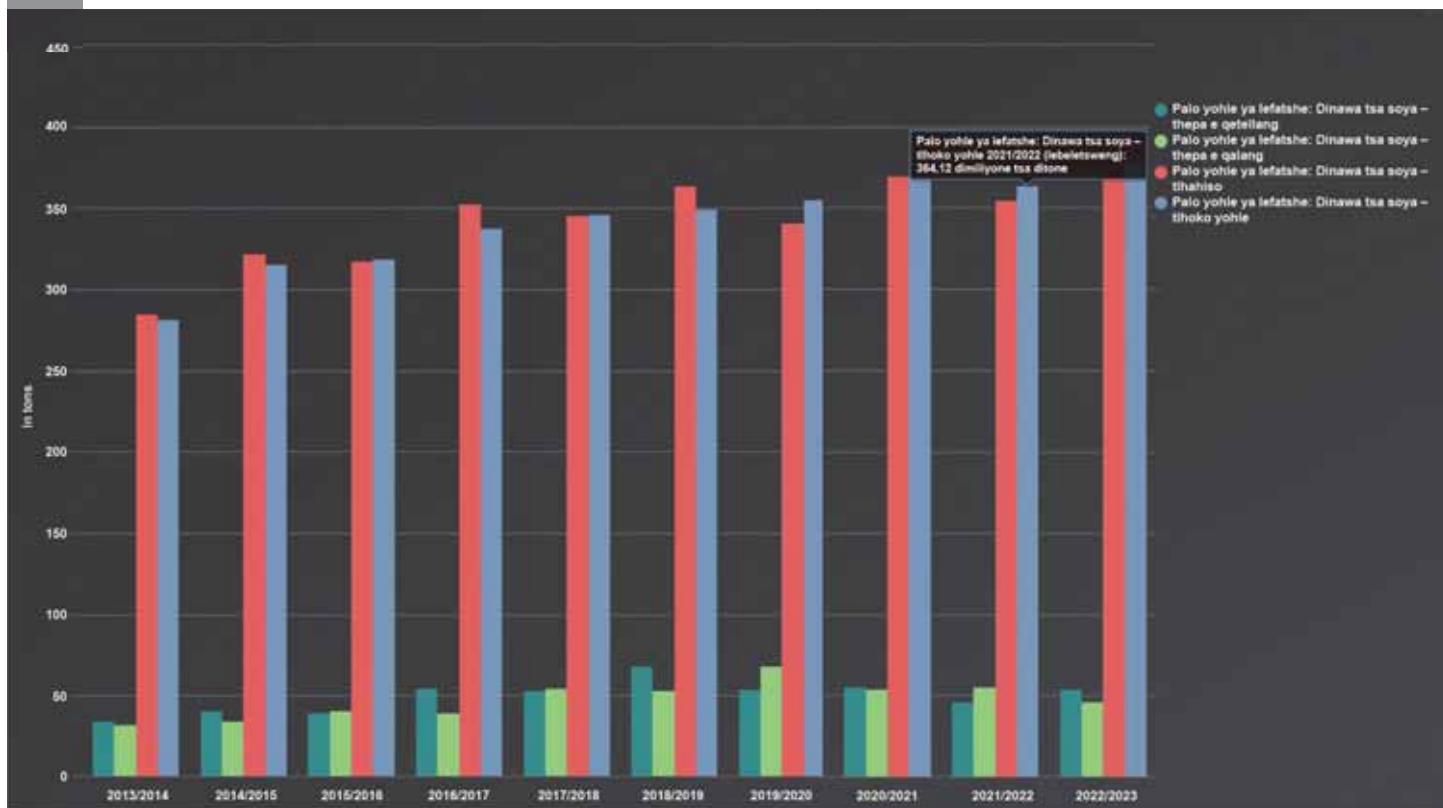
Mmarakeng wa lefatshe lohle, ho tlwaelehole hore tlhahiso e phahame ho feta tlhoko yohle mme ka hona thepa e kgona ho hatellana e eketseha. Mokgwa ona o nnile wa tswela pele ho fihlela sehla sa temo sa 2019/2020. Ho tloha selemong sena ho tswela pele, tlhahiso e ne e ka ba haufi kapa ya ba ka tlase ho tlhoko.

Ka lebaka la tshebediso e ntseng e tswela pele ho eketseha, mmarakka o ile wa qobellwa ho sebedisa thepa e ntseng e le teng e le ho kgotsofatsa tlhoko. Hona ho bakile hore ho be le thepa e qetellang ya matjhaba qetellong ya selemo sa temo ka seng. Thepa tsena tse

1

Tlhoko le phepelo ya dinawa tsa soya tsa matjhaba.

fokolang tlase hamorao di ile tsa tshehetsta ditheko tsa matjhaba tsa dinawa tsa soya.

Jwalokaha ho bontshitswe ho **Kerafo ya 1**, tebello ke hore tshebetso ena e tla fela e fihle qetellong. Kamora maemo a mabe a lehodimo mane Amerika Borwa ka selemo sa temo sa 2021/2022, thepa e qetellang e ne e le boemong bo tlase haholo. Ka lebaka la ntlha ena, ditheko di ne di tshehedsitswe – hoo hamorao ho bakang phaello bakeng sa balemirui ho jala dinawa tsa soya. Tlhahiso ya dinawa tsa soya Brazil e lebeletswe ho eketseha ka dimiliyone tse 25 tsa ditone ho isa ho dimiliyone tse 30 tsa ditone.

MMARAKA WA LEHAE

Ditheko tsa lehae tsa dinawa tsa soya di ile tsa phahama mmarakeng ho tloha ka veke ya bobedi ya Lwetse ho fihla ka veke ya ho qetela ya Mphalane.

Dinawa tsa soya tsa Afrika Borwa di kgema hantle mane mmarakeng wa matjhaba – hona ho ka bonwa ka dipalopalo tse matla tsa thomellontle. Ditheko di dula di ntse di batla di lekana le tsa thomellontle ya Argentina. Ka nako e kgutshwanyane, tekanyetso ya thomellontle ya Argentina e ile ya phahama haholo, mme ka hona ya etsa hore *United States of America (USA)* e be pulamadiboho e theko e tlase ka ho fetisisa bakeng sa dinawa tsa soya, empa maemo a mmarakeng a ile a kgutlela boemong bo tlwaelehileng.

Hobaneng ha ditheko tsa Argentina di phahame

E le ho Iwantsha le infoleishene le ho fokotsa ho tswa ha tjhelete, mmuso wa Argentina o ile wa laola tsamaiso ya tekanyetso ya phapanyetsano ya ditjhelete tsa lehae. Hona ho ne ho bolela hore dinawa tsa soya tse rekisitsweng mmarakeng wa matjhaba di ne di sa rekiswa ka theko e nepahetseng ho ya ka boleng ba tsona.

Ka lebaka leo, bahlahisi ha ba ka ba rekisa dinawa tsa soya empa ba kgetha ho boloka dihlahisa tsena mapolasing a bona ho fihlela maemo a ntlafla. Jwale Argentina e ile ya lokela ho romella kwano lehaeng dinawa tsa soya, e di sebetse e be e romele ntle dihlahisa tse sebeditsweng tsa dinawa tsa soya.

QETELLO

Afrika Borwa e dula e le sebaka se tummeng sa tjalo ya dinawa tsa soya, se nang le phepelo e lekaneng ya ho rarolla tlhoko ya lehae le ho romella ntla bongata ba dinawa tsa soya. Ka tlhahiso e eketsehileng ya dinawa sa soya dilemong tsena tsa jwale, Afrika Borwa e ka tswela pele ho eketsa thomellontle ya ya dinawa tsa soya ka selemo le selemo. ■

CHRISTIAAN VERCUEIL, SETSEBI SE SENYENYANE SA TSA MOROU WA TEMOTHOU, GRAIN SA

PULA IMVULA

Bahlophisi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087
Lynnwood Ridge
0040

■ 086 004 7246
■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA LAOLANG

Dr Sandile Ngcamphalala

■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296
■ sandile@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285
■ liana@grainsa.co.za

MOLEKANE HO TSA BOPHATLALATSI

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING

Motlatso wa mohlophisi – Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moetapele wa seholpha – Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716
■ johan@infoworks.biz

Bophatlalatsi – Elizma Myburgh, Jesseme Ross

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel

Foreisetata (Bloemfontein)

■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)

■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)

■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)

■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)

■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)

■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatanyane

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad & Mthatha)

■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Cwayita Mpotsi (Mothusi ofising: Mthatha)

■ 078 187 2752 ■ umthatha@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8277

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho, English, Setswana, Sesulu le Seqhotsa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST

Lenaneo le fetolang bophelo

Farmer Development Programme

Pehelo

Itokisetse ho jala

KA kgwedi ya Mphalane, sehlopha sa Ntshetsopele ya Molemirui ba kopane le balemirui ho rera ho hlophisetsa selemo se setjha sa temo. Ho mlemo ho hlophisa ka tshwanelo le ho ba le moral o hlakileng wa tshebetso.

Jerry Mthombothi, molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa mane ofising ya Mbombela, o ile a etela tse ding tsa dihlopha tsa hae tsa thuto ho buisana le tsona ka selemo se setjha sa temo. O ne a feleheditwe ke Shadrack Mabuza ya tswang Bayer le Muzi Hlongwane ya tswang Kynoch. Shadrack o kgothaleditse balemirui ho sebedisa peo ya boleng bo phahameng e lokileng le dikhemikhale. Muzi o buile ka bohlokwa ba tokiso ya mobu le ho tseba hore ho hlokeha monontsha o jwang bakeng sa mobu. Ka bobedi ba ile ba toboketsa bohlokwa ba hore balemirui ba romelle le ho reka thepa ka bongata.

Molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa wa ofisi ya Kokstad, e leng Luke Collier, le motataisi wa Grain SA, e leng Eric Wiggill, ba ile ba etela balemirui ho rala meralo ya tlhahiso ya dijalo le ho lekola masimo a tla jalwa. Ba ile ba thusa balemirui ho etsa qeto ka thomello ya disebediswa le ho romela dithomelo tsa *dizele* bakeng sa balemirui ba seng ba tswetse pele ba nang le seabo ho tse ding tsa diprojeke tse phethahatwang selemong sena sa temo. Sehlopha se tla lekola tswelopele ya dijalo mme ba fane ka dikgothaletso tsa meralo ya tshebetso bakeng sa ho etsa bonneta ba hore ho fumanwe ditlhahiso tse lokileng tse ka fihlellwang ka nako tsohle selemong sa temo.

Jerry Mthombothi o kopane le ditho tsa sehlopha sa thuto sa Klidare ho tswa Bush-buckridge ho buisana ka selemo se setjha sa temo le theko ya disebediswa.

Motataisi e leng Eric Wiggill o etetse Marareni Siphiwo ho etsa moral o wa mekgwabo ka ho sebedisa tshimo e phethotsweng ka tshwanelo.

Jurie Mentz, eo e leng molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa mane ofising ya Louwsburg, o ile a etela Jeremia Nkosi haufi le Amersfoort (sethwantsho) ho tlisa peo ya poone ya Pannar.

Ho eketsa tshireletso ya dijo MONA AFRIKA BORWA

LETONA la Thuto e Phahameng, Saense le Boitshimolilo, ngaka Blade Nzimande, le Letona la Temo, Tlhabollo ya Naha le Ntshetsopele ya Mahae, e leng Thoko Didiza, ba kgakotse *National Biosecurity Hub* ka tshebedisano le Yunivesithi ya Pretoria ka la 11 Mphalane 2022.

Setsi sena se tla potlakisa mekutu ya kopanelo ho tsheetsetsa thibelo, phokotsa le tsamaiso ya dijalo le malwetse a diphoofolo le ditaba tse ding tse amanang le pabaloo ya dijo mona Afrika Borwa.

Letona Didiza o ile a re kgakolo ya setsi e tla ka nako eo tshireletso ya dijo e leng taba e hlokolotsi haholo hohle lefatsheng. O hlokometse hore *biosecurity* e batla katamel o hokahaneng ho feta mekutu e etswang ke mmuso ho thiabela ho ata ha disenyi le malwetse ka hara na ha.

Dibui tse tswang dikhamphaning tse fapaneng di buile ka bophelo ba dimela, bophelo ba diphoofolo le pabaloo ya dijo. Ba tobokeditse bohlokwa ba bolaodi bo hokahaneng ka mokgwa wa boitshimollelo /diphuputso, melawana, tshekatsheko ya kgonahalo ya kotsi, kaho ya bokgoni, tekollo le patlisiso, tshehetso ya qeto ya dijithale le ho tshireletsa tshebetso ya rona ya dijo.

Grain SA ke lehokelo la bohlokwa leo e leng kanale ya dikamano pakeng tsa seo balemirui ba kgwebo le balemi ba ntseng ba hola ba se fihlellang le ho se tsebisa bafuputsi.

Molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa la Grain SA mane Mbombela, e leng Jerry Mthombothi, o ile a ba teng kgakolong ka ho mengwa ke Lefapha la Kgwebisano le Indasteri le Agnes Mndawe, e leng e mong wa batataisi lebatoweng leo la hae.

Ditaba tse tla lekolwa le ho sebetswa ke setsi sena di kenyelsetsa tshireletso e fokotsehleng ya dijo, boleng ba dijo le polekho ya tsona. ■